

להגיע ולהשפיע: על הצורך בעדכון בתמרון

האיום המחודש על הגבול מתכתב עם מגמות בעולם, שכן מלחמות הכוללות עימות על הקרקע לא פסו מן העולם, לא באירופה ולא באסיה. תמרון הוא אחד הכלים שמשנים את הווקטור, ואי אפשר להפריט מהמקורות השונים את ההכרעה וההרתעה במעגל הראשון, בעיקר לעולמות האש. ללא יכולת תמרון ומחויבות למימוש - לא נוכל להכריע

מבצע "עלות השחר". זוהי נקודת ציון חשובה, שכן מדובר במבצע אש ביסודו, כמו מבצע "עמוד ענן", רק ללא האיום של הפעלת כוחות היבשה. צילום: אתר צה"ל

שגולם בפעילות כוחות היבשה יועד בסופו של דבר לתכלית של השמדת תשתיות. מבצע "עלות השחר" הוא נקודת ציון חשובה, שכן מדובר במבצע אש ביסודו, כמו מבצע "עמוד ענן", רק ללא האיום של הפעלת כוחות היבשה. מעבר לכוחות ההגנה בגזרה, לא הוכנו כוחות לתמרון קרקעי. ביחס למבצע "שומר חומות", הקדימו

במבצע "עמוד ענן" גייס צה"ל כוחות והכין עצמו לתמרון של כוחות היבשה. הגיוס וצבירת הכוח הספיקו, והמבצע זכור כמבצע באש בלבד ללא תמרון. כעין מבצע בין "עופרת יצוקה", שבו התמרון היה מרכזי ונתפס כאפקטיבי מול משימת השמדת האויב (תקופת "החזרה ליסודות" שלאחר מלחמת לבנון השנייה), ובין מבצע "צוק איתן" שבו התמרון

תא"ל נדב לוטן, מאו"ג 162

אל"ם (מילי) ד"ר אסף חזני, קצין הלימ"ה
אוגדה 162

של "עלות השחר", טען עפר שלח: "בינתיים סיפק מבצע 'שומר החומות' המחשה למה באמת זה"ל חושב על כוחות היבשה בלחימה - למרות הרטוריקה הרמה על חשיבותם - ומהי ההשפעה של מצב זה על ההישג במערכה"¹. מטרת מאמר זה היא לדון בתפקידיו של התמרון כמרכיב לגיטימי ורלוונטי בארגון הכלים המקצועי של מקבלי ההחלטות. זהו דיון שמצוי בין הצהרות לוחמניות, ערגה לעבר ובין מציאות קיימת של מגבלות ורסנים. כאשר אנחנו משתמשים במושג תמרון, איננו מתכוונים למשמעות המילונית של תחבולה או של תרגיל צבאי, כי אם להפעלה של כוחות היבשה במשימות שמימושן אינו מוגד (כמו מרכיב האש, המהלומה או הסב"ר למשל) - פעילות המחייבת נוכחות בקרקע.

תמרון: בין הכרעה להרתעה

עד חילוף המאות היה התמרון הכלי המרכזי בתפיסת הביטחון של ישראל. מעשה המלחמה היה יבשתי בעיקרו, לכן התמרון הוא שייצר את העומק של ישראל באמצעות העברת הלחימה אל שטחו של האויב, ועל-ידי הרחבת שטח המדינה. מאז חדל זה"ל לכבוש שטחים חדשים (או להשיב מצב לקדמותו) ועבר לדומיננטיות של מבצע אש, נעשתה תכלית התמרון לשאלה מכרעת במעשה המלחמה, כאשר המושגים הרווחים בדיון הם שלילת יכולות, מצרף הישגים וחיזוק הרתעה או שיפור הרתעה.

מה הן, אם כן, הסיבות המקצועיות שבעטיין זה"ל נמנע כיום מתמרון? מדובר במהלך גלוי שנדרש להכין מראש, לגייס מילואים, לרכז את הסדיר ולהתארגן בשטחי כינוס. זאת באופן גלוי הרבה יותר מהכנת כוח אווירי למשל. אלוף (מילי) גרשון הכהן טוען שהכנת כוח אווירי מלווה תמיד בפחות אמוציות מהכנת כוח יבשתי או ימי. הוא נוהג לתאר את המראות של נשות המלחים הנפרדות מיקיריהן במלחמת העולם השנייה, או את האזרחים העטים על החיילים בעוטף עזה מול בסיסי חיל האוויר הסגורים. זהו תהליך מורכב ויקר שמסכן את הכוחות, בין אם יצאו הכוחות משטחי הכינוס ובין אם לאו. אי אפשר "לחסוך" בתהליך זה. כדי שאיום התמרון יהיה אמין נדרש מינימום של מסה קריטית, תנע ארגוני חזק ואמין מספיק כדי שאם האיום בתמרון יצא לפועל הוא יהיה עם עוצמה מספקת ואפקטיבי. הכשרת מסה ושמידת כשירותה שונות משל כוחות מיוחדים או מפעילי פלטפורמות בודדים. הכשרה של מסה מכוונת לסטנדרט מקצועי נמוך יותר מהכשרה של יחידים. כמו כן, רמת הכשירות אינה תמיד מספקת בעת חירום, זאת משום שרוב כוחות היבשה לא רק מתאמנים למלחמה, אלא עסוקים במשימות אחרות (בט"ש, קורונה או "שובר גלים"), והמלאים אינם מספיקים בשל היעדר תקציב בזמן. במצב זה הכניסה לחיכוך עלולה לגבות מחיר גבוה.²

למרות הכתוב ב"תפיסת הניצחון למעגל ראשון"³, כיום התמרון הוא השלב השני לאחר ששלב המהלומות לא הביא את ההישג. כדי לממש את האיום בתמרון (למעשה האיום בהסלמה), נדרשת מחויבות לביצוע ואיזון יעיל בין זמן, מחיר והישג. מול איום התמ"ס ולוחמי צבאות הטרור נדרש לטהר את השטח, לפחות את חלקו, ולא רק לשהות בו, מה שאורך זמן. ובזמן הזה, עד שממשים את ההישג, הסיכון לשגיאות וטעויות גדל - נפגעים, שבויים, אש על העורף הישראלי ולעיתים גם טעויות בשטח האויב ביחס לפגיעה באזרחים שלו ופגיעה בלגיטימציה עד כדי הפסקת המבצע.⁴

כדאי לחזור לתכלית המקובלת של התמרון - כיבוש שטח - אשר יש לו משמעות בפני עצמו לצד שלילת היכולות. המלחמה באוקראינה היא דוגמה לחשיבות שיש בכיבוש נכס (כמו נמל) עבור ניהול המערכה

כמו כן ברמת התודעה, תמרון שלא מומש לשם הכרעה אלא רק לשם הרתעה לעולם לא ידע להתמודד עם "אחרונה נורתה" של האויב.⁵ אקורד הסיום של האויב יהיה תמיד שיגור משלו, כדי להראות שכוחו עוד במותניו. תגובה כזו תאתגר אפילו הישג ברור של הכרעה. לכל אלה מצטרפת סיבה טקטית להימנעות מתמרון - בהינתן הגנה חזקה ואפקטיבית (קרקעית ואווירית), התמרון בפועל רק פותח אגף ומגביר את הסיכונים.

אם כך מדוע לתמרון?

אפשר להעמיד כמה רמות חשיבה ביחס לתמרון. כל אחת מהן אינה היחידה שמשכנעת בהכרח, אך יחד מדובר בנימוקים חשובים שנדרש להביא בחשבון.

ברמות הטקטית והמערכתית. נדרש לברר בכל חזית וזירה מה הן תפוקות התמרון שהאש הרגילה והמהלומות מתקשות להביא כהישגים. אתגרים שהטכנולוגיה מנגד עדיין לא יודעת לספק. למשל איתור והשמדת אויב בתוך תת-קרקע שלא ניתן להגיע אליו מהאוויר, והשמדת תשתיות (איטית ומסורבלת), אבל כזו שתשלול יכולות מהאויב למשך זמן רב (מנהרות) במבצע "צוק איתן" ובמבצע "מגן צפוני". פרט לכך, כדאי לחזור לתכלית המקובלת של התמרון - כיבוש שטח - אשר יש לו משמעות בפני עצמו לצד שלילת היכולות. המלחמה באוקראינה היא דוגמה לחשיבות שיש בכיבוש נכס (כמו נמל) עבור ניהול המערכה.

תרגיל של אוגדה 162. איננו ששים אלי הפעלה קרקעית רק בשל הנימוק הטאטולוגי שיש לפעול באופן קרקעי, או משום שיש לייצר ניסיון קרבי ליבשה. צילום: אתר צה"ל

נדאג מה יהיה אחריה?'. 'לא', השיב, 'מה שיבוא אחרי שנדיח את צדאם יהיה המלחמה האמיתית [...] עלינו לעשות תכנון משלנו לשלב של אחרי תום הקרבות [...] עתה הבנתי מדוע הוא ציטט מדברי הגנרל צ'רלס קרולאק, מפקד חיל הנחתים לשעבר, שחזה את מה שהוא כינה 'מלחמת שלוש הרחובות'. ברחוב הראשון אתה נלחם, בשני אתה מביא סיוע הומניטרי לאזרחים נצורים, ובשלישי אתה מפריד בין פלגים לוחמים - והכל באותו היום"⁶.

ברמה האסטרטגית - הצבאית והמדינית. לעיתים האיום בתמרון מקטין את חופש הפעולה ומגדיל את הסיכוי למיס־קלקולציה.⁷ זאת מכיוון שהתמרון נתפס כמסר לאויב בדבר הרצינות לשלם את המחיר, עבור המטרות שקבעו מקבלי החלטות. עם זאת הנכונות לתמרון עשויה להיות היציאה מהסטטוס־קוו והיזומה לשינוי המצב (גם אם לא מיסודו) יותר מאשר השבת ההרתעה שהאויב התרגל אליה. כמו כן, התמרון עשוי להאיץ את סיום המערכה שנוח להאריכה כאשר ההגנה חזקה, ובעיקרה מבוססת על אש.⁸ צה"ל, בוודאי במעגל הראשון, ייבחן ביבשה. כדי להצליח במבחן נדרש לממש תמרון גדול יותר מאותן פשיטות מוסכמות המתורגלות באימונים. על כן יש לדעת לתכנן, לפקוד ולערוך תמרון שהוא גם תמרון עמוק.

חובת היבשה להשתנות

הן בעידן מלחמות ההכרעה והן בעידן מבצעי ההרתעה שילמו כוחות היבשה מחיר גבוה. מקרה מייצג של אחת מאוגדות ההכרעה של צה"ל הוא כישלון מתקפת הנגד של אוגדה 162 ב־8 באוקטובר במלחמת יום הכיפורים. תא"ל (מיל) איתי ברון עוסק במלחמה ובמהלכה במאמרו "לאן נעלם התמרון?", בהקשר של תהליכים חברתיים במדינה: "בדיעבד נראה שהייתה למלחמת יום הכיפורים השפעה רבה יותר על תפיסת

לפני החלטה על מימוש התמרון, יש לספק מענה לכמה אתגרים. ראשית, כדי להקטין את תשלום המחיר מהמשוואה הידועה של הישג-זמן-מחיר, נדרש להגן על הכוחות. הדבר יצריך מאמץ בניין כוח טכנולוגי, מעבר לווקטורים הקיימים כיום. כדי לדעת לאתר (אויב, תשתיות ואמצעי לחימה) נדרש לחזק את האיסוף הוויזינטי באוגדה, בחטיבה ובגדוד. וקטור שבעידן הלחימה בצבאות סדירים־מדינתיים היה מה שנהוג לכנות בצה"ל "שריר מחוזק". כיום גם בעידן החשיפה-תקיפה זהו שריר חלש יותר.

צה"ל, בוודאי במעגל הראשון, ייבחן ביבשה. כדי להצליח במבחן נדרש לממש תמרון גדול יותר מאותן פשיטות מוסכמות המתורגלות באימונים. על כן יש לדעת לתכנן, לפקוד ולערוך תמרון שהוא גם תמרון עמוק

שנית, מימוש ההישג באמצעות התמרון דורש זמן, וכולל חיכוך עם אוכלוסייה. יש לחזק תחום זה ולעיתים לבנותו בכל הדרגים, שכן צה"ל בונה את עצמו לרוב למפגש הראשון עם האויב ולא עם האוכלוסייה. גנרל ג'יימס מאטיס כתב בספרו: "בחזית אחת נתפסתי בלתי מוכן לחלוטין. ביוני 2002 ערך ליוטננט־גנרל מייקל הייגי משחק מלחמה שתרחש את הפלישה. הוא זיהה את הבעיה הקריטית, כזאת שעד כה נעלמה מעיניי: לא הבקעת מערכי הצבא העיראקי ולא כיבוש בגדד וסילוק צדאם מהשלטון, אלא דווקא השאלה מה נעשה אחרי כל זה. 'גנרל', שאלתי, 'לא כדאי שנתמקד קודם כל בניצחון במלחמה ואז

ההפעלה המקורית, גם אם בשעתה הייתה ההשפעה הזאת סמויה מהעין ואיחרה להתברר. מקובל להניח שמלחמת יום הכיפורים מסמנת נקודת שבר ('רעידת אדמה') בהוויה הישראלית בתחומים רבים. חשיבותה לענייננו היא בהשפעה הרבה שהייתה לה על התהליכים החברתיים והפוליטיים [...] השילוב בין אובדן האמון בהנהגה המדינית והצבאית ובין ההכרה במחיר הגבוה של המלחמה, הביא גם לשינוי יסודי יותר ביחסה של החברה הישראלית למלחמה. השינוי הזה, שהלך והעמיק בשני העשורים שלאחר מכן, הוא הגורם המשמעותי ביותר שהשפיע על יכולתה של צה"ל לממש את תפיסת ההפעלה המקורית שלו".⁹

תמרון הוא אחד הכלים שמשנים את הווקטור ומאפשרים להגדיר מחדש את המאזן הביטחוני. שמירה על סטטוס-קו היא ניסיון להלך על חבל - מי שיגביל את עצמו בסך התנועות, ימצא עצמו תלוי בעיקר בתנודות של החבל. מי שישמור על גמישות ומרחב פעולה רחב לכל הטווח של התנועות האפשריות יהיה תלוי קודם כול בעצמו

גם במלחמת לבנון הראשונה שילמה אוגדה 162 מחיר כבד והתקשתה בעמידה במטרה,¹⁰ וכן במלחמת לבנון השנייה.¹¹ כאשר בחנו את ביצועיה של אוגדה 162 במהלך השנים כאחת מאוגדות ההכרעה המעטות בצה"ל, הופתענו לגלות כי היא הצטיינה בלחימה של העידן התעשייתי המסורתי והתקשתה מול אויב שכיום מוגדר כצבא טרור (חזבאללה במלחמת לבנון השנייה) ולפני כן התגלה כמבוסס ח"ר נ"ט (מול טילי הסאגר במלחמת יום הכיפורים והסורים בלבנון הראשונה).

איננו ששים אלי הפעלה קרקעית רק בשל הנימוק הטאטולוגי שיש לפעול באופן קרקעי, או משום שיש לייצר ניסיון קרבי ליבשה. אנו מבינים שהחובה האתית של המפקדים ביבשה היא כפולה. ראשית, עליהם להשתנות בהתאם לאתגרי הזמן. לא לקדש את המבנה המסורתי של האוגדה כמי שערוכה רק למלחמה התעשייתית. איננו יכולים להימנע מהתהייה עד כמה המבנה הנוכחי של האוגדה, המבוססת פלטפורמות וערוכה בכמה מסגרות משנה מתמרנות, מגביל את המחשבה על היכולת ועל הגדרת השינוי הנדרש. אוגדה 162, אוגדת הפלדה שעל סמלה מצויר טנק, מעלה על נס את הפלטפורמה. הדבר חשוב למסורת ולשימור רוח הלחימה, אולם אולי יש בכך מן המשא המכביד על ההשתנות הנחוצה? לעיתים קרובות אנו מקדשים את המוכנות על חשבון ההשתנות, תוך עמדה אחראית לכאורה של שימור תעודת ביטוח למקרה קיצון. זו שאלה כבדה כיצד עלינו לעשות זאת, אך כדאי להכיר במתח הזה ולצאת מתוך העמדה הקוטבית של מוכנות גוברת על חשבון השתנות.

שנית, לאחר השינויים הנדרשים, על המפקדים ביבשה לפתח

תמרון רלוונטי הן להרתעה והן להכרעה. נדרש להשתחרר מן המחשבה שתמרון הוא נשק השמור ל"יום הדין", ולא לכל המצבים ובעיקר לעימות שמתחת לסף המלחמה. לשם כך נדרש לפתח את הכלים המאפשרים לממש בתוך האוגדה יכולות של השפעה ותודעה; של מבצעים הקרובים באופיים להפעלה של כוחות מיוחדים; של מבצעים באש; ואת יכולות התמרון המסיבי, ובהן יכולות המבצעים המשולבים ופעולות מיוחדות בעומק האוגדתי. התנאי לכך הוא שדרוג של תפיסת הלוגיסטיקה וניהול הצירים. אוגדה שתהיה מוכנה רק לתרחיש הקיצון של התמרון המסיבי, וגם בתמרון המסיבי לא תדע להשתנות - לא תהיה גמישה ומוכנה לרוב האתגרים הנוכחיים של הצבא.

לסיום יש לסייג, זו אינה שאלה גנרית, כללית או תאורטית שבעקבותיה מקבלים החלטה. בהקשר הייחודי של מצב אסטרטגי נתון, יישקלו השיקולים הרלוונטיים ולא עמדות מקדימות של בעד ונגד. בהינתן תהליכי ההשתנות הנדרשים, מה יכולות להיות הסיבות שבהקשר ייחודי יעודדו יציאה לתמרון?¹² לאחר עידן שבו לא חשנו איום על הגבול, שוב יש אויב המאיים להעביר את המלחמה לשטח ישראל.¹³ מלבד הצורך להשיב מצב לקדמותו אל מול יוזמת האויב, יוזמה מצד ישראל והעסקת האויב בשטחו ימנעו מלכתחילה את הגעתו אל שטחנו. התמרון אינו מוגבל לצורת הקרב התקפה ומצב היסוד מתקפה, אלא הוא חלק מצורת הקרב הגנה וממצב היסוד מוגנה.

האיום המחודש על הגבול מתכתב עם מגמות בעולם. מלחמות הכוללות עימות על הקרקע לא פסו מן העולם, לא באירופה (נגורו קרבאך השנייה, 2020; אוקראינה, 2022-היום) ולא באסיה (תימן). כמענה לשאלתנו של ברון - התמרון לא נעלם. החוקר דן אלטמן מציין כי המגמה היום היא של כיבוש יעד או שטח קטן, ואחריו ניסיון מהיר "לסגור את המלחמה": "כיום שחקנים מבקשים לכבוש שטח קטן יחסית ואז, לאחר שזה נכבש, להימנע ממלחמה [...] הניסיון למנוע את אותו כיבוש שטח 'קטן', עשוי להיות מרכיב מגדיר בנף הביטחוני הבין-לאומי של המאה ה-21".¹⁴

כיצד התגבש האיום של כיבוש יעדים בשטחנו עלידי האויב ומדוע? זוהי שאלה לדיון שעניינו שחיקת ההרתעה. תמרון הוא אחד הכלים שמשנים את הווקטור ומאפשרים להגדיר מחדש את המאזן הביטחוני. שמירה על סטטוס-קו היא ניסיון להלך על חבל - מי שיגביל את עצמו בסך התנועות, ימצא עצמו תלוי בעיקר בתנודות של החבל. מי שישמור על גמישות ומרחב פעולה רחב לכל הטווח של התנועות האפשריות יהיה תלוי קודם כול בעצמו.

צבא המתכוון לעימותים בזירות מרוחקות גיאוגרפית נדרש לכוח יבשתי מוכן לכל קשת העימותים במעגל הראשון, ואי אפשר להפריט מהמקורות השונים את ההכרעה וההרתעה במעגל הראשון, בעיקר לעולמות האש. ייתכן שנמצא עצמנו נדרשים לכך שהיבשה כמעט בכוחות עצמה תהיה אמונה על ההכרעה וההרתעה. ללא יכולת תמרון ומחויבות למימוש שלו לא נוכל להכריע.

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

